

Zeven foute opvattingen over de huidige Nederlandse adel

Velen denken dat echte adel in Nederland iets van het verleden is. Empirisch onderzoek wijst echter anders uit: een adellijke titel beïnvloedt nog steeds het gedrag en de carrières van mensen significant en substantieel.

door *J. Dronkers & Y.B. Kuiper*

Respectievelijk Hoogleraar Sociale stratificatie en ongelijkheid aan het Europees Universitair Instituut te Florence & bijzonder hoogleraar religieuze en historische antropologie aan de Rijksuniversiteit Groningen

VOORDAT EEN GOEDE MAATSCHAPPELIJKE discussie over wenselijkheid of voorbeeldigheid van elites kan beginnen, is het van belang niet alleen zorgvuldig normatief te kunnen argumenteren, maar ook op de hoogte te zijn van de bestaande empirische kennis over elites. Toegepast op de casus van de huidige Nederlandse adel, gaat het er dan om een aantal foute opvattingen over deze voorbeeldige geboorte-elite, die thans verdwenen of verouderd zou zijn, uit de weg te ruimen. Deze foute opvattingen hebben bijvoorbeeld het parlementaire debat in de jaren 1990 over de wet op adeldom tot een farce gemaakt. In plaats van fundamenteel te kiezen voor wetgeving die neerkomt op óf aanvulling van de huidige adel óf afschaffing, dan wel privatisering van die adel, verzandde het debat in louter aandacht voor randverschijnselen, zoals het vererven van de adellijke titel via de vrouw of via adoptie. Daardoor kreeg het ook een halfslachtige uitkomst: adel wel handhaven, maar geen aanvulling. Eliteonderzoekers zoals wij (een socioloog en een antropoloog), gespitst op thema's als maatschappelijke ongelijkheid, vorming van elites (meervoud!) en identificatie met die elites, stellen in dit verband vragen als: wat zijn oude en nieuwe elites in de Nederlandse samenleving? Wil men nieuwe elites zichtbaar maken of worden ze verstopt vanuit de gedachte dat een elite in het burgerlijke Nederland zowel niet past als niet bestaat?

Het valt op dat zulke vragen te weinig aan de orde komen in debatten

over de adel. Dat is overigens geen uniek verschijnsel, dat geldt ook voor andere debatten in Nederland over maatschappelijke ongelijkheid: er is een sterke neiging die te bagatelliseren of te verbergen, vanaf de sociale compositie van zelfstandige gymnasia tot de achterstand van migrantenleerlingen. Kennelijk laat men zich liever leiden door normatieve opvattingen over de Nederlandse samenleving, dan door inzichten gestoeld op weerbarstige feiten.

Daarom bespreken wij in deze bijdrage zeven gangbare opvattingen over de huidige Nederlandse adel, waarbij wij willen laten zien dat ze empirisch fout zijn en vaak ook misleidend. Zij zijn fout omdat in het Nederland van de 21ste eeuw een adellijke titel nog steeds het gedrag en opvattingen van adellijke en niet-adellijke mensen significant en substantieel beïnvloedt. Dit is van belang voor een debat over elites in Nederland, omdat het leert dat oude elites niet zo gemakkelijk verdwijnen als men wel meent, en dat het burgerlijk karakter van de Nederlandse samenleving een onterechte gemeenplaats is. De zeven foute gangbare opvattingen zijn variaties op het thema dat adel uitsluitend een historisch instituut is, zoals het kabinet betoogde tijdens de eerdere genoemde parlementaire debatten over de wet op de adeldom. Hierbij maken wij gebruik van de uitkomsten van recent sociologisch en historisch-antropologisch onderzoek naar de plaats van de Nederlandse adel in het heden en het recente verleden. Soms expliciet, maar vaak impliciet maken we ook gebruik van een vergelijkend perspectief. Het bijzondere karakter van de Nederlandse adel in de moderne tijd blijkt pas goed bij vergelijking met buitenlandse adel, in het bijzonder met die in de ons omringende landen (Kuiper, 1991).

Belangrijk is verder het gegeven dat toen het begrip elite in de zeventiende eeuw in Frankrijk werd geïntroduceerd, de term langdurig als een soort synoniem voor adel werd gebruikt (Conze, 2005). Sinds ongeveer 1800 verwijst elite echter niet meer naar een adelsmonopolie. Voor een plaats aan de top van de samenleving zijn individuele (in plaats van collectieve) prestaties — vaak samenhangend met meer opleiding én economisch, wetenschappelijk en artistiek succes — veel belangrijker geworden. Personen uit een geboorte-elite als de adel hebben zich tegen die achtergrond een plaats moeten veroveren in de opkomende prestatie-elites. Daarbij had de adel in de negentiende en zelfs nog in de 20ste eeuw gemakkelijker toegang tot de hogere functies in het overheidsbestuur, het militaire apparaat, de kerken en vorstelijke hoven. De kernvraag voor eliteonderzoek naar de huidige adel is dus: hebben dragers van een adellijke naam nog altijd betere kansen op een elitepositie dan anderen? En als spiegelbeeld daarvan: hoe omvangrijk is de populatie van adellijke personen die buiten de elite-circuits staat?

I. ADEL IS EEN ANACHRONISME

Adeldom is niet meer van deze tijd, het is een anachronisme dat zou moeten verdwijnen. Het kabinet formuleerde dit argument tijdens het debat over de wet op de adel meer eufemistisch: adel is een historisch instituut (Coenraad, 2004). Daarom moet er maar zo weinig mogelijk aan worden veranderd, ook met het oog op het koningschap ('geen koning, geen adel; geen adel, geen koning'). In feite werd dit juridisch argument kamerbreed overgenomen. Maar heeft het parlement zich gerealiseerd dat deze juridische status van de adel zeker nog niet betekent dat het van adel zijn geen daadwerkelijke betekenis meer voor het gedrag van mensen bezit? Het lijkt erop dat historisch in dit verband vooral betekent dat het tegenwoordig (of tot voor kort) niet meer uitmaakt of iemand al dan niet nog bij het instituut adel behoort. Echter, recent sociaal-wetenschappelijk onderzoek (Dronkers, 2000; Schijf, Dronkers & Broeke-George, 2004) heeft laten zien dat het bezit van een adellijke afkomst in Nederland wel degelijk nog steeds iets uitmaakt voor gedrag en loopbaan. De twee volgende verschijnselen maken duidelijk dat een adellijke titel nog steeds telt: trouwen en carrière maken.

Zo hebben adellijke vrouwen nog altijd een grotere kans op het huwen van een adellijke partner dan hun mannelijke tegenvoeters, ook in moderne samenlevingen. Dit weerspiegelt het bekende, algemene verschijnsel van het 'omhoog trouwen': vrouwen trouwen gemiddeld vaker met partners die langer zijn, een betere opleiding of betere vooruitzichten hebben. Adel blijft dus staan in dit rijtje van aantrekkelijke en relevante kenmerken. Bovendien is dit verschijnsel van adellijk omhoog trouwen door adellijke vrouwen niet afgenomen gedurende de 20ste eeuw. Met andere

woorden, een adellijke titel is bij dit klassieke verschil tussen mannen en vrouwen niet minder belangrijk geworden.

Daarnaast hebben adellijke personen nog altijd betere kansen op een goede maatschappelijke carrière. Weliswaar zijn die kansen in de

Adellijke personen hebben nog altijd betere kansen op een goede maatschappelijke carrière

loop van de vorige eeuw kleiner geworden, maar ze zijn zeker niet verdwenen. Wel vervult de adel steeds minder publieke en politieke ambten en kiest men in die kringen steeds meer voor carrières in de culturele sector en in het bedrijfsleven (Dronkers en Schijf, 2005). Daardoor is de adel vanuit Den Haag minder zichtbaar geworden, maar dit betekent nog niet dat zijn leden minder succesvol zijn geworden. Bovendien blijkt een hogere adellijke titel (graaf, gravin) extra kansen te bieden in vergelijking met een

adellijk predikaat (jonkheer of jonkvrouw). Deze extra kansen bij een hogere adellijke rang zijn gedurende de 20ste eeuw niet kleiner geworden.

De adel feitelijk te typeren als louter historisch instituut is dus onjuist, omdat een adellijke titel nog steeds het gedrag en de carrières van mensen significant en substantieel beïnvloedt, ook nog aan het einde van de vorige eeuw.

2. ADEL EN HOGE BURGERIJ (PATRICIAAT) IS HETZELFDE

Een veel voorkomende opvatting is dat in de 20ste eeuw Nederlandse adel en patriciaat of hogere burgerij nauwelijks (meer) van elkaar te onderscheiden zijn. Dat zou komen door de burgerlijke achtergrond van een groot deel van de Nederlandse adel (de veelal in de negentiende eeuw geadelde personen uit de regentengeslachten van de Republiek) en door de sterke verburgerlijking van de Nederlandse adel na 1848 onder druk van de burgerlijke Nederlandse cultuur. Ondanks de grote populariteit van deze opvatting, blijkt uit onderzoek dat adel en patriciaat niet inwisselbare begrippen zijn (Dronkers en Hillege, 1997; Dronkers en Schijf, 2004). Dit zien we opnieuw bij het trouwen en carrière maken, als we de adel gaan vergelijken met het patriciaat.

Huwelijken tussen adel en patriciaat komen in de 20ste eeuw vaak voor, maar toch geeft zowel de adel als het patriciaat nog meer de voorkeur aan huwelijken in eigen kring. Dit betekent dat een jonkheer of -vrouw een grotere kans heeft op een huwelijk met een adellijke partner dan met een partner uit het patriciaat. Die kansen van graven of gravinnen op een adellijke partner in plaats van een partner uit het patriciaat zijn nog groter dan die van jonkheren. Ook bestaan er binnen adel en patriciaat duidelijk rangen (Kuiper, 1998). Personen uit families die na 1945 voor het eerst zijn opgenomen in het 'blauwe boekje' (soort registratieregister voor patricische families sinds 1910; Bruin en Schmidt, 1980) hebben een kleinere kans op een adellijke partner dan personen uit families die vanaf het eerste begin in dat boekje stonden. Deze rangverschillen binnen en tussen de adel en het patriciaat zijn gedurende een groot deel van de vorige eeuw nauwelijks kleiner geworden.

Adellijke personen hebben dus nog altijd betere kansen op een goede maatschappelijke carrière dan personen afkomstig uit het patriciaat. Dit verschil in kansen tussen adel en patriciaat is bovendien gedurende de 20ste eeuw niet kleiner geworden, en dus is er geen sprake van naar elkaar toegroeien. De verklaring voor dit verschil in carrièrekansen is niet het gegeven dat de adel hoger opgeleid is dan het patriciaat. Integendeel, de adel heeft gemiddeld een lagere opleiding dan het patriciaat en boven-

dien is het opleidingsrendement voor de adel lager dan voor het patriciaat. Dat betekent dat een adellijke titel tot op zekere hoogte het ontbre-

Een adellijke titel kan tot op zekere hoogte het ontbreken van een academische titel compenseren

ken van een academische titel kan compenseren.

Adel en patriciaat of hoge burgerij zijn in hun gedrag niet gelijk. Je kunt beide groeperingen daarom niet zonder meer op één hoop gooien. Wel valt er vanuit elitehistorisch perspectief veel voor te zeggen dat

‘het meest geslaagde deel’ van adel en patriciaat zich in Nederland gedurende de 20ste eeuw tot een soort *composite elite* heeft ontwikkeld.

3. NEDERLANDSE ADEL IS EEN UITZONDERING IN EUROPA DOOR ZIJN BURGERLIJK KARAKTER

Een andere populaire opvatting is dat de Nederlandse adel sterk verschilt van de adel in andere Europese landen. De Nederlandse adel zou veel burgerlijker zijn door twee eeuwen Republiek, het vroege verlies van adellijke politieke rechten en de sterke burgerlijke Nederlandse samenleving, die de adellijke cultuur niet wilde imiteren. Overzichtswerken over de Europese adel (Wehler, 1990; Lieven, 1992; Wasson, 2006) steunen deze opvattingen: de Nederlandse adel komt er niet of terloops in voor, en in het laatste geval volstaan de buitenlandse auteurs met het verwijzen naar de foute opvatting dat Nederlandse adel en hoge burgerij samenvallen. Vooral de Duitse adel wordt als een tegenpool van de Nederlandse adel gezien: pas in 1918 verloor de adel in Duitsland en Oostenrijk zijn politieke macht, terwijl de Duitse en Oostenrijkse burgers bleven opzien tegen hun adel. Maar ook hier laat onderzoek zien dat dit een onjuiste opvatting is, tenminste als men een vergelijking maakt van het carrière maken en trouwen door de adel in (West-)Duitsland en Nederland.

Gepromoveerde Duitse adel heeft na 1950 een grotere kans op een voor-aanstaande positie in het West-Duitse bedrijfsleven dan gepromoveerden afkomstig uit de Duitse hogere burgerij (*Bildungsbürger*). Dit blijkt uit een heranalyse van de loopbanen van Duitse ingenieurs, juristen en economen, verzameld door Hartmann en Kopp (2001). Deze voorsprong van adel op hogere burgerij bij carrière maken komt dus zowel voor in Nederland als in (West-)Duitsland.

Een systematische vergelijking van het onderling huwen door de Nederlandse en Oostenrijks-Duitse adel laat zien dat dit elkaar niet veel ontloopt (Dronkers, 2005). Het belangrijkste verschil is dat er in Duitsland en Oos-

tenrijk meer adel, afkomstig uit de middeleeuwen, bestaat dan in Nederland, en die oude adel kiest vaker adellijke partners.

Nederlandse en Duitse adel verschillen dus minder sterk dan het lijkt, zowel in hun carrièrekansen als in het onderling huwen. Bovendien stond in de vorige eeuw vrij veel adel in met name Overijssel, Gelderland en Limburg in nauw contact met Duitse adel, al dan niet op basis van huwelijksbanden. Kortom, de Nederlandse adel is minder uitzonderlijk dan hij lijkt — en dat is hij trouwens ook in vergelijking met de Franse adel (De Saint Martin, 1993).

4. ADEL STERFT UIT

De opvatting dat de Nederlandse adel uitsterft, is wel gebruikt om de overerving van adellijke titels via vrouwen mogelijk te maken. Systematisch tellen van het aantal geboorten per decennium in het ‘rode boekje’ (het sinds 1903 verschenen *Nederland's Adelsboek*) leert echter dat het aantal geboorten binnen de Nederlandse adel licht gedaald is van 10.000 aan het begin van de 20ste eeuw naar 8000 aan het begin van de deze eeuw, met de jaren 1930 als laagste punt: 7000 (Dronkers, 2000; Kuiper, 2000a). Omdat adellijke families sterk verschillen in omvang (katholieke meestal groot, protestantse meestal klein) stierven er gedurende de vorige eeuw wel families uit, maar dit uitsterven van de kleine families werd gecompenseerd door de groei van de grote families. Ook vestigden zich steeds meer leden van de Nederlandse adel permanent in het buitenland (nu rond 2500) en een deel ervan heeft een andere nationaliteit aangenomen. Dat laatste betekent echter niet dat deze emigranten hun Nederlandse adellijke titel verliezen. Dit ‘verlies’ van in Nederland woonachtige adel kan sinds de nieuwe wet op de adeldom nauwelijks worden gecompenseerd door inlijving van in Nederland wonende buitenlandse adel (Coenraad, 2004). Er is dus een min of meer constant aantal personen van Nederlandse adel, dat echter door de groei van de totale Nederlandse bevolking een steeds kleiner percentage daarvan uitmaakt.

5. ADEL WOONT NOG STEEDS OP LANDHUIZEN EN IN KASTELEN

‘Men’ denkt dat iemand van adel op een kasteel, nou ja minstens op een buitenplaats of landhuis moet wonen. Dit is nu typisch een kwestie van imago. De media poetsen dit imago regelmatig op. Zeker, adel en patriciaat zijn nog altijd goed vertegenwoordigd onder bijvoorbeeld de leden van de Stichting tot Behoud van Particuliere Buitenplaatsen. Toch komen steeds meer van dit soort huizen in handen van nieuwe rijken en bedrijven, die

zulk bezit al dan niet commercieel exploiteren. Dat neemt niet weg dat binnen de adel zelf er in de loop van de 20ste eeuw menige familiestichting is opgericht om een bepaald historisch buiten in familiebezit te houden. Nog steeds bestaat er bij een bepaald deel van de adel een zelfbeeld waarin het landelijk leven wordt aangeprezen als het ware adellijke leven. Vermoedelijk gaat het hierbij om een collectieve herinnering aan tijden waarin veel adellijke families zich tevreden gingen stellen met landelijk-lokale vormen van gezagsuitoefening, als een soort reactie op de komst van de Nederlandse massasamenleving en daarbij horende processen van democratisering en verdere urbanisatie (Kuiper, 1993). Bij recent onderzoek van de Nederlandse Kastelenstichting naar de maatschappelijke herkomst van de bewoners van Limburgse kastelen, bleek slechts een kleine minderheid tot de adel te behoren (8 van de 50 respondenten, wat vermoedelijk in vergelijking tot de andere provincies in Nederland nog vrij hoog is). Interessant is in dit verband ook dat bij een recente landelijke enquête bleek dat bijna tweederde van de huidige Nederlandse adel vindt dat de eigen woning niet past bij het beeld dat anderen hebben van een ‘adellijke’ woning (De Smeth e.a., 2006).

6. VAN ADEL ZIJN IS VOORAL EEN MANNENZAAK

Gegeven het feit dat adeldom patrilineair wordt doorgegeven, lijkt op de stelling dat van adel zijn vooral een mannenzaak is, op het eerste gezicht weinig af te dingen. Niets is minder waar. In de eerste plaats is veel aannemelijker dat juist ook moeders en grootmoeders in adellijk familieverband minstens zo’n grote rol spelen bij de overdracht van familie-, stand- en adelsbesef. Biografische documenten en publicaties wijzen duidelijk in die richting (Kuiper, 2003). Vrouwen namen immers ook een prominente positie in het leven op de buitens — ook in de personele sfeer (bijvoorbeeld zoals kindermeyden, ‘juffies’ en gouvernantes). Ten tweede lijkt een sterk standsbesef meer voorbehouden aan echtgenotes zonder baan, dan aan hun mannen die in de publieke sfeer meer omgang hadden met personen die niet uit hun eigen kringen afkomstig waren. Ten slotte telden adellijke ridderordes (vooral verbonden met charitatieve doelen) aanvankelijk alleen mannelijke leden, nu hebben ze ook vrouwenafdelingen.

Een opvallend resultaat van recent onderzoek (Schijf, Dronkers & Broeke-George, 2004) is dat het hebben van een adellijke moeder de kans vergroot op een goede maatschappelijke carrière, niet alleen bij de adel maar ook bij het patriciaat. Daarbij dringt zich de vraag op of het lid zijn van bepaalde adellijke families hier de doorslaggevende factor is. Tussen adel als collectiviteit en adel als populatie van individuen bevindt zich immers het

niveau van adel als netwerken van families. Aannemelijk is dat juist in familieverbanden die adellijke vaardigheden worden geleerd en ingeprent, die adellijke personen in staat stellen een elitepositie te verkrijgen.

Anders gezegd: van adel zijn is vooral een familieaangelegenheid (Kuiper, 2000b). Kijk in dit verband eens naar familiestichtingen en familieverenigingen. Zij zijn de instellingen geworden die, in het verlengde van gezinsverbanden, als het ware hedendaags adelsbesef produceren en revitaliseren. Ten slotte, de al eerder aangehaalde landelijke enquête laat zien dat, naast het bezit van een titel, familiebanden, de naam van de familie en de aandacht daarvoor het zwaarst wegen bij identificatie met 'het van adel zijn' onder de adel zelf.

7. 'JE BENT VAN ADEL OF JE BENT HET NIET'

De formule 'Je bent van adel of je bent het niet' (een variatie op een passage uit Godfried Bomans' *Erik en het klein insectenboek*) duikt regelmatig op in karakteristieken van de adel. Zij verheldert echter niets. Heb je een adellijke titel of een predikaat, dan ben je van adel. Zo niet, dan ben je dus niet van adel (en in het huidige Nederland zal je dat ook nooit meer kunnen worden, met uitzondering van nieuwkomers in het Koninklijk Huis). Zo'n soort formule is ook wel eens sluitstuk van een betoog waarin men het bijzondere, het zich onderscheidende, het cruciale of het essentiële van de adel wil aantonen. Het *noblesse oblige* wordt binnen de adel zelf vaak als hét belangrijkste kenmerk gezien. Maar verplicht tot wat? Tot publieke verantwoordelijkheid, tot wellevendheid, tot dierenliefde? Exclusief adellijk zijn dit soort zaken zeker niet (meer) (Kuiper, 2000a).

De grote schrijver uit het milieu zelf, Giuseppe Tomasi di Lampedusa, heeft eens opgemerkt: 'De zin van een adellijk geslacht ligt geheel in de traditie, dat wil zeggen in de vitale herinneringen.' De strekking mag duidelijk zijn: van adel zijn is een kwestie van identificatie en zich verbonden voelen met een familiegeschiedenis. Die identificatie met de familiegeschiedenis is in een samenleving, waarin de adel als collectiviteit geen enkele maatschappelijke functie meer bezit, een belangrijk kenmerk van de adel geworden. Met enige overdrijving kun je zeggen dat de psychische functie meer het hedendaagse adelsbesef van individuen bepaalt dan de maatschappelijke. Je voelt je nog van adel of juist niet? Of misschien nog preciezer uitgedrukt: bij gelegenheid voelt men zich van adel (bijvoorbeeld op het adelsbal van de adellijke jongerenvereniging), maar vaak ook niet. Identificatie met adel is daarom situationeel gebonden geworden: soms wil je wel van adel zijn, maar soms wil je dat (al dan niet bewust) juist niet.

BIJ WIJZE VAN BESLUIT

In de media is het nu gebruikelijk geworden om recente verschijnselen als heropricting van ridderschappen, het naar buiten treden van ridderordes of de populariteit van adelsbals voor een gerevitaliseerd zelfbewustzijn van de adel te houden. Dat gebeurt vaak met een verwijzing naar de jaren zestig en zeventig uit de vorige eeuw. In Nederland was toen immers sprake van een uitgesproken antiadellijk klimaat. Is dit het nieuwe cliché over de Nederlandse adel, nadat we het zo lang hebben moeten stellen met de gemeenplaats over zijn burgerlijke karakter?

Misschien is het verstandig eens meer te letten op de context waarin de adel juist in onze tijd naar buiten treedt. In een samenleving waarin de overheid kennelijk steeds minder in de zorg wil investeren, moet het naar buiten treden van aanvankelijk stille adellijke ridderordes, die daarbij ruchtbaarheid geven aan hun goede daden, wel opvallen. In zoverre het al genoemde recente landelijke adelsonderzoek op dat punt inzicht biedt, blijkt het gevoel van ‘adeldom verplicht’ ook het sterkst te leven bij die personen die een actievere rol van adelsorganisaties wensen. Lag vroeger de *raison d’être* van dit soort organisaties geheel

in de steun aan in nood geraakte standsgenoten, bij een verbreding van hun zorg naar ook anderen in de samenleving zal het verschil in doelstelling met bijvoorbeeld een serviceclub als Rotary steeds kleiner worden. Nu de traditionele referentiepunten voor de adel als staat, troon en hiërarchie zijn weggevallen, zal de adel alleen

Het gevoel van ‘adeldom verplicht’ leeft het sterkst bij die personen die een actievere rol van adelsorganisaties wensen

nog door particuliere initiatieven uit eigen kring zich als collectiviteit kunnen manifesteren. Revitalisering van het instituut adel door nieuwe wetgeving — met name bedoeld om personen in de adelstand te gaan verheffen — acht de meerderheid onder de adel geen goede zaak (De Smeth e.a., 2006). Daarmee lijkt zich een nieuwe weg te openen: klassieke adellijke noties als liefdadigheid en wellevendheid worden een vitaal onderdeel van een geheel op vrijwillige basis georganiseerd adellijk verenigingsleven dat op eigen wijze een bijdrage wil leveren aan de *civil society*. Gezien de sterke trend van individualisering in onze samenleving, ligt het voor de hand dat ook velen van adel helemaal niet in die richting denken. Voor hen zijn historisch besef en identificatie met de familiegeschiedenis voldoende. En misschien, wie zal het zeggen, zijn er ook heel

wat mannen en vrouwen die nu helemaal niet meer willen omzien naar hun adellijk verleden.

Literatuur

- Bruin, K. en C. Schmidt, 1980, Zur Genealogie der Genealogie. Over het boekstaven van 'aanzienlijkheid' in het Koninkrijk der Nederlanden", *Sociologische Gids* 4: 274-292.
- Coenraad, R. P. N., 2004, Het Nederlandse adelsrecht. Een staatsrechtelijk overzicht van het vigerende adelsrecht", *Virtus. Jaarboek voor adelsgeschiedenis* 11: 118-171.
- Conze, Eckart (ed.), 2005, *Kleines Lexikon des Adels*. München: Verlag C.H. Beck.
- Dronkers, J. 2000, De maatschappelijke relevantie van hedendaagse Nederlandse adel, *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift* 27: 233-268.
- Dronkers, J., 2005, Afnemende adellijke homogamie binnen de Duits-Oostenrijkse adel in de twintigste eeuw? Een vergelijking met de Nederlandse adel, *Virtus. Jaarboek voor adelsgeschiedenis* 12: 121-139.
- Dronkers, J. en S. Hillege, 1997. Studentenverenigingen en de toegang tot de Nederlandse elites tussen 1960 en 1980, *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift* 24: 253-276.
- Dronkers, J. en H. Schijf, 2004. Huwelijken tussen adel en patriciaat: een middel om hun elitepositie in een moderne samenleving in stand te houden?, *De Nederlandsche Leeuw* 122:144-155.
- Dronkers, J. en H. Schijf, 2005. Van de publieke naar de culturele of economische sector? Een vergelijking tussen de Nederlandse adel en het patriciaat in de twintigste eeuw, *Virtus. Jaarboek voor adelsgeschiedenis* 11:104-117.
- Kuiper, Yme, 1991, De adel worstelt en komt boven, *NRC Handelsblad*, 18 mei 1991.
- Kuiper, Yme, 1993, *Adel in Friesland 1780-1880*. Groningen: Forsten/Wolters-Noordhoff.
- Kuiper, Yme, 1998, Aristocraten contra burgers, in: R. Aerts en H. te Velde (eds.), *De stijl van de burger*. Kampen: Kok Agora, 186-217.
- Kuiper, Yme, 2000a, Adel in Nederland, in: *Edel voor adel*, Den Haag: NAV, 77-96.
- Kuiper, Yme, 2000b, Van heerlijkheid naar familiestichting, in: H.M. Brokken (ed.), *Heren van stand. Van Wassenaer 1200-2000: achthonderd jaar Nederlandse adelsgeschiedenis*, Zoetermeer: Hollandse Historische Reeks, 201-243.
- Kuiper, Yme, 2003, Naar een antropologie van adellijke identiteitsvorming, *Virtus. Jaarboek voor Adelsgeschiedenis* 10, 164-183.
- Lieven, D., 1992, *The Aristocracy in Europe 1815-1914*. Houndsmills: Macmillan.
- Hartmann, M. & Kopp, J., 2001, Elitenselektion durch Bildung oder durch Herkunft? Promotion, soziale Herkunft und der Zugang zu Führungspositionen in der deutschen Wirtschaft, *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, 53, 436-466.
- De Saint Martin, M., 1993, *L'Espace de la Noblesse*, Parijs: Édition Métaillé.
- Schijf, H., J. Dronkers en J. R. van den Broeke-George, 2004, De overdracht van eliteposities binnen adellijke en patricische families in de twintigste eeuw, in: M. Fennema en H. Schijf (eds.), *Nederlandse elites in de twintigste eeuw. Continuïteit en verandering*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 57-84.
- Smeth, F.F. de e.a., 2006, Adel in Nederland: 'niet zichtbaar, wel merkbaar', *Virtus. Jaarboek voor Adelsgeschiedenis*, jrg. 13 (ter perse).
- Wehler, H.-U. (red.), 1990, *Europäischer Adel 1750-1950*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Wasson, E. A., 2006. *Aristocracy and the modern world*. New York: Palgrave/Macmillan.